

HISTORICAL ASPECTS

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-393-4-29>

THE MILITARY COMPONENT OF UKRAINE'S BORDER SECURITY IN THE CONTEXT OF SOCIO-POLITICAL ORIENTATIONS IN EARLY 2014: HISTORICAL ASPECT

ВІЙСЬКОВА СКЛАДОВА ПРИКОРДОННОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНИХ ОРІЄНТАЦІЙ НА ПОЧАТКУ 2014 РОКУ: ІСТОРИЧНИЙ АСПЕКТ

Ananin O. V.

*Candidate of Technical Sciences,
Senior Researcher,
Senior Officer*

*The Main Forensic Center of the State
Border Guard Service of Ukraine
Kyiv, Ukraine*

Ананьїн О. В.

*кандидат технічних наук,
старший науковий співробітник,
старший офіцер*

*Головний експертно-
криміналістичний центр Державної
прикордонної служби України
м. Київ, Україна*

Актуальність дослідження визначається тією обставиною, що незалежна українська держава у 2014 році зазнала військової агресії з боку Росії та й до сьогодні залишається втягнутою агресором у затяжну війну. З самого початку ця війна велася, так званими, гібридними методами, а першими опинилися під їхнім деструктивним впливом саме прикордонні території. Тому постає необхідність у проведенні всебічного аналізу національних особливостей та історичного досвіду цієї війни, з метою вироблення в майбутньому ефективних методів із захисту національних інтересів на державному кордоні України.

Нагадаємо, що в умовах суспільно-політичних орієнтацій, які домінували в українському суспільстві в період від проголошення незалежності до початку 2014 року, загрози прикордонній безпеці України істотно змінилися та набули невійськового характеру. Тому, в той час, урядом України була визначена необхідність із запровадження нових підходів до забезпечення безпеки державного кордону, як складової системи національної безпеки, адекватних цим загрозам. Основні з них, такі як нелегальна міграція, розповсюдження міжнародного тероризму, економічна контрабанда, набували транснаціонального характеру. Одночасно, безпосередньо військова

загроза на державному кордоні перед переліченими загрозами втратила свій пріоритет.

Таким чином, в процесі організації ефективної протидії загрозам транснаціонального характеру на перший план вийшла вимога щодо реалізації державної політики в сфері захисту прав і свобод громадян, інтересів суспільства і держави від протиправних посягань, ведення боротьби зі злочинністю, охорони громадського порядку. В таких умовах відповідальність у сфері охорони державних кордонів переходила від військових формувань до юрисдикції органів внутрішніх справ.

Тому державним керівництвом України в сфері реформування національної системи охорони кордону було обрано шлях на зразок країн Європейського Союзу. Там прикордонні інституції на початку 2000-х років були реформовані в правоохоронні органи, які здійснювали на кордоні контрольні функції шляхом застосування правоохоронних методів. Таким чином реформування прикордонної інституції України стало частиною загальнонаціонального державотворчого процесу на шляху до євроінтеграції, складовими якого було приведення всіх сфер життєдіяльності України, зокрема, і питань забезпечення прикордонної безпеки до загальноєвропейських вимог.

Серед українських науковців існувало декілька напрямів з вирішення завдань з цієї проблеми. Зокрема, українськими вченими та експертами в контексті державних реформ на заявленому шляху євроінтеграції України пропонувалося реформування прикордонної інституції двома шляхами:

- повна демілітаризація та підпорядкування системі МВС на правах суто правоохоронного органу [1, с. 123];
- в правоохоронний орган спеціального призначення європейського зразка, який став би самостійною повновладною національною інституцією із реалізації механізмів державної політики у сфері прикордонної безпеки [2, с. 25].

Одночасно, планувалося, що здійснювати свої функції з охорони державного кордону прикордонна інституція буде правоохоронними методами, які впроваджуватимуться на заміну застарілим, як вважалося на той час, військовим способам охорони кордону.

Але, звернувшись до історичної генези воєнних конфліктів та воєн, що відбувалися на території України та Росії у ХХ – поч. ХХІ ст., можна переконалися, що прикордонним структурам завжди доводилося брати участь у бойових діях та вирішували складні військові завдання разом із збройними силами, часто притаманними тільки їм формами та способами [3, с. 14].

Також, історичний досвід свідчить про те, що напередодні виникнення воєнних конфліктів характер дій імовірного супротивника

та розвиток соціально-політичної обстановки завжди прогнозувався, що дозволяло прикордонним інституціям відпрацювати можливі міри протидії. Прогнозування здійснювалося на базі попереднього військового досвіду з урахуванням рівня розробки військової теорії та практики. Завдання та функції прикордонним інституціям на передвоєнний період та при ускладненні соціально-політичної обстановки визначалися заздалегідь, але на період військових дій вони не визначалися. Через це, засоби протидії не завжди були адекватні майбутнім діям супротивника. На практиці це призводило навіть до використання прикордонних підрозділів в оборонних та наступальних операціях на рівні з частинами регулярної армії. При цьому необхідно наголосити про слабку взаємодію між прикордонним та армійським командуванням, особливо, на початковому етапі військових дій. Це призводило до того, що в ході війни прикордонним підрозділам доводилось виконувати значно ширший спектр завдань ніж визначалося для них державним та військовим керівництвом у довоєнний період. Цей факт став свідченням про те, що частіше у державного та військового керівництва спостерігалася відсутність чіткої уяви про мобілізаційні та технічні можливості прикордонних інституцій, їх професійної специфіки, озброєння та структури.

Щодо незалежної України, то в умовах суспільно-політичних орієнтацій, які формувалися після 1991 року, реформування її прикордонної інституції в правоохоронний орган європейського зразка відбувалося взагалі без урахування імовірної військової загрози з боку суміжних держав. Зокрема, Росія як військова загроза, державним керівництвом України взагалі не розглядалася. Згодом, це призвело до ігнорування державним керівництвом імовірної доцільності щодо виконання прикордонною інституцією військових завдань із захисту (оборони) державного кордону шляхом ведення масштабних бойових дій.

В результаті, на державному рівні спостерігалася значне звуження уявлення про можливості прикордонної інституції виконувати завдання в умовах, навіть, гіпотетичного збройного конфлікту. Зокрема, державне і військове керівництво серед можливих завдань для прикордонних підрозділів в умовах, навіть, малоімовірної війни бачило тільки:

- режимні та контрольні заходи, спрямовані на додержання правового режиму воєнного стану у прикордонні;
- посилення охорони важливих державних об'єктів у прикордонних районах, що опинилися поблизу зони бойових дій;
- протидія незаконним збройним формуваннями на державному кордоні;
- розвідка на суміжній прикордонній території.

Але, навіть для забезпечення організації виконання тільки перелічених вище завдань в умовах імовірного, гіпотетичного збройного конфлікту чи війни поставала необхідність вирішення на державному рівні ряду проблем щодо:

- диференціації завдань та функцій для органів охорони державного кордону в умовах військового стану в прикордонні;
- визначення на законодавчому рівні повноважень органів охорони кордону в прикордонні;
- визначення межі підпорядкування органів охорони державного кордону військовому командуванню.

По суті зазначені вище проблеми залишилися не вирішеними станом на початок 2014 року, що на передодні російської збройної агресії призвело до зниження боєздатності української прикордонної інституції та її спроможностей вести масштабні бойові дії військовими методами.

У результаті, в 2014 році вже в умовах гібридної війни, яка велася асиметричними методами, а також перед загрозою відкритого збройного вторгнення значно сильнішого у військовому відношенні супротивника, керівництву національної прикордонної інституції України довелося заново відтворити майже втрачений військовий потенціал.

Література:

1. Чорний В. С. Основні принципи побудови сучасної моделі військової організації України. *Мультиверсум*. Філософський альманах. Вип. 10 (108) / гол. ред. В. В. Лях. Київ, 2011. С. 119–126.
2. Литвин М. М. Прикордонна безпека та прикордонна політика. Теоретичний аспект. *Наука і оборона*. №1. Київ, 2012. С. 24–28.
3. Шульга В. О. Погляди щодо участі Державної прикордонної служби України у виконанні заходів територіальної оборони в сучасних умовах. *Науковий вісник Державної прикордонної служби*. №1. Хмельницький: НАДПСУ, 2011. С. 13–17.